

Svéd karácsony

Nem újdonság, hogy Svédország lakosainak száma a bevándorlással folyamatosan növekszik az utóbbi évtizedekben, ugyanakkor arányosan csökken a keresztyén hívek száma. A polgári társadalmi berendezkedés - annak ellenére, hogy értékrendszere látszólag változatlanul a keresztyén kultúra hagyományain nyugszik – ám a világi kultúrában - az országba beáramló túllihegett mássággal - bizonyos feszültség jelent meg. A keresztyénség 1060 körülre rögzült Svédországban, noha északon még megmaradtak a vikingek régi vallásai, de szentélyeik elpusztítására senki sem volt hajlandó. A keresztyénség előretörésével aztán a régi központ, Uppsala fokozatosan veszíteni kezdett jelentőségéből, melyet 1164-ben érseki székhellyé választásával és székesegyház emeltetésével, száz év múltával nyert vissza. A 12. század során alakult ki az ország középkori történelmének keresztyén egyházi szervezete és a centralizált állami hatalom közössége. A 18. század végétől hovatovább folyamatos szociál-liberális politikai vezetés lassan leváltotta azt a keresztyén társadalmi

értékrendszert, melyet a svéd állam-egyház 2000-es megszűntéig képviselt. Azóta hivatalosan is átállt arra a világi rendszerre, mely megtartotta ugyan a hagyományos keresztyén ünnepeket, de más tartalommal töltötte meg. Egyike ezeknek a karácsonyt megelőző négyhetes adventi időszak.

A fény ünnepe, azaz Szent Luca napja

A modern Lucia áttörése csak 1927 körül történt meg, amikor egy stockholmi nagy hírlap Lucia felvonulást rendezett igen pozitív visszajelzésekkel. Ugyanakkor a Kárpát-medencei Mikulás hagyomány nem létezik Svédországban.

A *Luciadagen* (ejtsd: lüsziadágen) azaz Luca napja december 13-ra esik. Svédország szerte népszerű ünnep megtettesítője a gyertyakoszorút viselő hölgy, a naptárban ez Lucia névnapja. Innen ered a neve is: fényt áraszt az év 347. napjára, a hófedte tájakra boruló sötétség országában. E napon kezdődik a karácsonyi időszak, és így első a svéd karácsonyi hagyományok között. Az ünnepség eredete egy téves naptári fél-reszámolás - a régi Julianus-

kalendárium - következménye: december 13-a volt ui. az év legrövidebb napja a mostani Gergely-naptár 1753-as svédországi bevezetése előtt (Magyarország már 1587-ben átállt). A Julianus-naptárban csak 365,25 nappól állt a két tavaszi napéjegyenlőség között eltelt idő, viszont a valóságban 365,2422 nappól. Talán nem tűnik soknak, és ne is foglalkozzunk a szökőévekkel, de 128 év alatt egy egész nap eltolódás lett belőle, ami 1300 körülre szinte két hétre növekedett. Ekkor volt a leghosszabb az éjszaka (a mai december 21-re eső téli napfordulóval ellentétben).

A nap Stockholmban is alig 5 órán át világol, de sokszor felhők takarják, és napközben is sötétség, szürkéség borul a vidékre. Az év leghosszabb éjszakája – a Luca-napi - amelyhez számos népi hiedelem, babona keletkezett. A magyar néphitben Lucát, mint a házra rontást hozó boszorkányt tartották számon, ami csöppet sem azonos a svédországiával. A svéd néphagyomány is veszélyesnek tartotta ezt a napot, ilyenkor legjobb volt otthon maradni, mert kint természetfölötti lények kísértettek.

Az ablakokban manapság is egész nap világít az adventi gyertya és a csillag, hogy egy kis fényt juttasson a szinte állandó sötétségbe. Aki teheti, melegebb éghajlatra utazik, hogy meleget és fényt tárolhasson. Az itthon maradtak feltöltődhetnek azzal a reménnyel, hogy a télnek vége lesz, és jön a tavasz.

Ennek az ünnepnek kellett egyfajta keresztényen tartalmat adni. Az 1800-as évektől kezdve egyre szorosabban kötődött a Szent Lucia-monda alakja a vértanúhalált szenvedett szicíliai szüzhöz. Lucia (csakúgy, mint Lucifer) neve a latin lux, azaz fény szóból ered. Talán ezért volt akkora jelentősége ennek az ünnepnek Svédországban, ahol annyira várják az emberek a tavaszt és a fényt az év (majdnem) leghosszabb éjszakáján.

A helyi Luca-napi menet (*luciatáget*)

Manapság országszerte december 13-án nagyszabású ünnepségekre kerül sor. Komoly (szépség)-verseny és szavazás előzi meg a szereplést, sok esetben a jelöltek a helyi lapokba is bekerülnek, mert minden vidék megválasztja a saját, hófehér ruhába öltözött Luciját, a haját fényt árasztó gyertyakoszorúval ékesítve, derekát pedig piros szalag díszíti. Bár az óvodákban és iskolákban is megemlékeznek az ünnepről, a hagyományos ünnepség a templomban zajlik. December 13-án reggel fél hétre időzített az ünnepség kezdete, akkor vonul be a fényhozó Lucia-menet a

Templomba énekszó közben. Elöl megy Lucia 7 égő gyertyával díszített zöld koszorúval a fején. Ma már modern és biztonságosabb elektromos gyertyák váltják fel az igaziakat. Luciót követi és énekkel kíséri a többi, természetesen fehérben tündöklő segítő – a kórus. Párosával menetelenek először Lucia udvarhölgyei (*tärnor*), a leányok kezében egy-egy szál gyertyával. Őket követik szintén fehér lepellel, csúcsos fejdíszükkel a csillagfiúk (*stjärngosar*) ótágú aranycsillagot tartva a kezükben, majd a manók (*tomtar*) vörös csúcsos sipkájukkal a fejükön. Bevonulásuk közben hagyományos adventi dalokat énekelnek. Az ünnepély fénypontjaként Luciót megkoronázzák a gyertyakoszorúval. Megemlítendő, hogy 2016 óta, már nem csak fiatal (kékszemű és szőke) hölgyek lucia-koronázása szerepel napirenden. A gender ideológia szerinti elfajulással és a nemi egyenjogúság elve hangoztatásával minden tiltakozás ellenére pl. sötétbőrű fiúkat is Lucióvá avatnak.

Az ország minden pontján, otthon és a munkahelyeken is megemlékeznek a Lucia-ünnepélyről.

Házunk tája

A karácsonyi kávézás elengedhetetlen tartozéka és az advent elmaradhatatlan hagyománya afféle sáfrányos sütemény, mazsolával a tetején, a Luca macskája (*lusekatt*), amihez forralt bort is isznak - (*varm glögg*): szegfűszeg-gyömbéres-fahéj és pálmacukorral édesített forralt

bor hámozott mandulával. Mindennek járuléka pedig az aranybar-na *pepparkakor*, amelynek összetevői: fahéj, őrölt gyömbér, szegfűszeg, kardemumma és őrölt szegfűbors. Ez egyfajta keksz – amolyan mézeskalácsféleség.

Az otthoni ünneplést bizonyos szertartás övezi. Kora reggel elsőként a család legidősebb lánygyermeké kel fel. Fehér lepelyszerű ruhát ölt magára, örök-

zöldekből font koszorút illeszt a fejére, és a szintén fehérbe öltözött testvérei kíséretében kávé, valamint péksüteményt visz be a még ágyban fekvő, gyerekeikre váró szülőkhöz. A fiúttestvérek csillagokat, míg a lányok égő gyertyákat tartanak a kezükben

Családi Lucia-ünneplés

A kedves és játékos, ugyanakkor sajátos jelentéssel bíró Lucia-hagyomány a sötétség és hideg ellen dacol, meghitt hangulatot teremt, valamint segít ráhangolódni az év legsodálatosabb ünnepére, a karácsonyra, melynek vallási jelentősége megszűnt. Vitathatalan, hogy a Lucia-monda és vele együtt a fény szerepe izgalommal teli várakozással tölti fel az egész országot, városok és falvak apraja-nagyját. Svédország mintegy a fény varázslatával kívánja széppé és különlegessé tenni a zord és sötét telet.

A karácsonyi szalmakecske végzete: ég a kecskebak!

A szalmából fonott kecske Skandináviában és Észak-Európában a karácsony jelképe. Eredete még a germán-skandináv pogány hagyományokig nyúlik vissza, a legendákban sokféle változata bukkan föl. Az egyik hagyomány szerint a kecske tisztelete Thor istennel hozható kapcsolatba, akinek a hintóját két kecske, név szerint Tanngrinir és Tanngnjóstr húzta. A kecskék neve fogcsikorgatást jelent, mely utalhat a vihar jelenségére is (Thor a vihar és termékenység istene), de a néprajzkutatók szerint a kecske inkább a vegetációhoz kapcsolódik, ugyanis az Edda hősi eposzban a kecskék nemcsak lóként szolgálják Thort, hanem a kiapadhatatlan táplálékforrást is jelentik számára. Thor, például este nyugovóra tértekor megöli, és vacsorára megsüti a kecské-

ket, majd érintetlenül hagyott csontjaikból új életre támasztja őket. Az egyik történetben, amikor Tjálfi és húga, Röska, akiknél Thor megszáll, húst vacsorázik, Tjálfi megsérti a tilalmat, és rágni kezdi a csontot. Ettől Thor egyik kecskéje kissé nyomorékká válik. Kárpótlásul Tjálfi és húga kénytelen Thor szolgálatába szegődni.

A skandináv néphit szerint mágikus erővel rendelkeznek az utolsó gabonaszákban lévő magok és az évszázadok során nem egyszer ezek a magok, illetve az ún. Aratás Szelleme, azaz a karácsonyi kecske (*Julbocken*) mentette meg az embereket év végén az éhezéstől. Az embernagyságú kecske ábrázolása amolyan jó intőjelként a 11. század óta ismert, amely képes volt elűzni a gonoszt és az ördögöt. Más források szerint a svédek a kukoricacsuhát nevezték népiesen kecskének. Mindenesetre a karácsonyi kecske funkciója, feladata a középkortól napjainkig rengeteg változáson ment keresztül. Eleinte az emberek a kecskét láthatatlan szellemnek hitték, ami mindig karácsony előtt jelent meg, azért, hogy megbizonyosodjon arról, hogy a karácsonyi előkészületek rendben zajlanak-e. Az embernagyságú kecskék szalmából vagy durván faragott fából készültek. Később az angol hagyományokhoz hasonlóan a skandináv országokban karácsonykor vagy a három királyok napján, a fiatal férfiak jelmezbe öltözve házról-házra jártak, ahol vagy karácsonyi énekekkel vagy tréfás színjátékokkal, jelenetekkel kísérelték meggyőztetebbé tenni az ünnepeket. Ez a szokás a 17. századtól egészen a 20. század elejéig fennmaradt, majd kihalt. A csoport tagjai, éppen úgy, mint a Kárpát-medencei bethlehemezésnél, a karácsony jelmezeit öltötték magukra, amelyek között mindig fontos szerepe volt a lármás, néha ijesztő lényként ajándékot követelő karácsonyi kecskének. A 19. században viszont a

kecske egész Skandináviában az ajándékosztó szerepét kezdte betölteni, úgy, hogy az egyik férfi családtag beöltözött karácsonyi kecskének és ajándékot osztogatott a gyerekeknek (a Kárpát-medencei Mikulás ünnepség megfelelője?) Napjainkban a kecske emlékét csak az IKEA áruházakban kapható szalmakecske őrzi. Svédországban karácsonykor ott lóg a fenyőfán, nyakában piros masnival.

A 21. századi Svédországban még mindig népszerű karácsonyi tréfa, hogy a szomszéd háza elé helyeznek egy szalmakecskét, anélkül, hogy a szomszéd észrevenné, majd ugyanígy még aznap visszalopják.

Elképzelhető, hogy erről a “huncutságról” jutott eszébe Stig Gavlén, Gävle városa hirdetési iroda konzultánsának 1966-ban az az ötlet, hogy készítsék el a kecske, óriás változatát és helyezték el a város főterén. Gävle (kiejtése Jävle) hetvenezres svéd kisváros Észak-Svédországban, Stockholmtól jó 200 km-re északra, a Balti-tenger partján. A város elöljáróinak mindenesetre megtetszett az ötlet, és 1966-ban a kecske első makettjének elkészítését egy mérnökre bízta, a felállítását pedig az akkori városi tűzoltó parancsnokra, Gavlén bátyjára, Jörgen Gavlénra. Mivel a középkorban alapított Gävleben, a különféle tűzveszék miatt nem sok történelmi emlék maradt épen, a városka vezetői kapva kaptak a helyi reklámszakember ötletén és megépítették Svédország karácsonyi óriás szalmakecskéjét. A 12½ méter magas, 7 méter hosszú és 3 tonnás szalmakecskét advent első hétvégén állították fel. Arról, hogy a hatalmas karácsonyi szalmakecskének sikerült-e odavonzania néhány idegenforgalmi látogatót – esetleg szakembert – nem szól a deta. Mindenképp az újév beköszöntésével ünnepélyes keretek között valaki felgyújtotta a

szalmakecskét, és az porrá vált, annak ellenére, hogy a szomszédos tűzoltóaktanyán teljes felkészültséggel ügyeltek a lánglovagok. A kecskének csupán a fém tartóváza maradt meg. Ettől kezdve hagyománnyá vált a karácsonyi szalma kecske állítás, azonban nem tudni, hogy mi okból, de szinte a kezdetektől arra készítetted embereket, hogy felgyújtás. Pedig a gyújtogatás Svédországban is törvénybe ütköző cselekedet, ennek ellenére a szegény kecske szinte minden évben vandalizmus vagy gyújtogatás áldozata lett. Talán, mert minden város lakó tudja, hogy a felállított kecske közelében van a tűzoltó állomás, ami azt jelenti, hogy a tűzoltó brigád percekben belül ott van, még mielőtt komoly kár keletkezne. Pedig a kecske egy vagyonba kerül, ráadásul a Kecske Bizottság törvényei szerint, ha a kecskét még december 13-a előtt felgyújtják, újat kell felállítani.

A szalmakecske és teteme

Az ünnepi kecskét az azóta eltelt 54 esztendőben minden évben felállítják, és annak ellenére, hogy 2 méteres

fémkerítéssel vették körbe, helyi örök és katonák a közeli gyalogsági ezredből vigyázták testi épségét, 29 alkalommal még is felgyújtották és porig égve találták. A kecske elégséneke története - mint hagyományos svéd karácsonyi regében a jó és a gonosz erőinek összeapása, minden évben - bekerült a Guinness Rekordok Könyvébe is. Sikertörténete pedig, hogy 2014-ben néhány kisebb incidencstől eltekintve, ép bőrrel úszta meg az évfordulót és Kínába szállították a Kecske évének megünneplésére.

A Gävleben állított hatalmas kecskebak elégetése manapság hovatovább egyfajta karácsonyi hagyomány Svédországban. Ugyanakkor a mindennaposá vált autógyújtogatások és lakott területeken történő robbantgatások ügye hatalmas kihívást jelent a rendőrségnek. Ám, ne rontsuk vele a karácsonyi hangulatot, erre más alkalommal is visszatérhetünk.

Békássy Albert